

Бюро демократичних інститутів і прав людини

УКРАЇНА

ПОВТОРНІ ВИБОРИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ

15 грудня 2013 р.

ОБСЄ/БДІПЛ Група експертів з виборчих питань
Кінцевий звіт

Варшава
30 січня 2014 р.

ЗМІСТ

I.	РЕЗЮМЕ	1
II.	ВСТУП ТА ПОДЯКИ	2
III.	ВИБОРЧА СИСТЕМА ТА ПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ	3
IV.	ЗАКОНОДАВЧА БАЗА	4
V.	УПРАВЛІННЯ ВИБОРЧИМ ПРОЦЕСОМ	5
A.	ВИБОРЧІ КОМІСІЇ.....	5
B.	РЕЄСТРАЦІЯ ВИБОРЦІВ.....	6
VI.	РЕЄСТРАЦІЯ КАНДИДАТІВ	7
VII.	ПЕРЕДВИБОРЧА АГІТАЦІЯ	9
VIII.	ЗМІ	10
A.	УМОВИ РОБОТИ ЗМІ.....	10
B.	ПРАВОВЕ ПОЛЕ ЩОДО ЗМІ.....	11
IX.	СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИБОРАМИ	12
X.	ДЕНЬ ГОЛОСУВАННЯ	12
A.	ГОЛОСУВАННЯ	12
B.	ПІДРАХУНОК	13
C.	ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСУМКІВ ГОЛОСУВАННЯ ТА ОГОЛОШЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ	13
XI.	СКАРГИ ТА ЗВЕРНЕННЯ	14
XII.	РЕКОМЕНДАЦІЇ	15
A.	ПРІОРИТЕТНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	16
B.	ІНШІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	16
	ДОДАТОК: ОСТАТОЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ	18
	ПРО ОБСЄ/БДПЛ	19

УКРАЇНА
ПОВТОРНІ ВИБОРИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ
15 ГРУДНЯ 2013 р.

ОБСЄ/БДПЛ Кінцевий звіт Групи експертів з виборчих питань¹

I. РЕЗЮМЕ

На запрошення Міністерства закордонних справ України Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (ОБСЄ/БДПЛ) 3 грудня відрядило Групу експертів з виборчих питань (ГВП) для спостереження на повторних виборах народних депутатів України у п'яти округах. Повторні вибори проводилися у мажоритарних виборчих округах, де результати голосування були скасовані рішенням Центральної виборчої комісії (ЦВК) внаслідок неможливості встановлення результатів парламентських виборів 28 жовтня 2012 року. З урахуванням обмежених можливостей ГВП ОБСЄ/БДПЛ цей звіт відображає підсумки спостереження та оцінювання ходу повторних виборів, а також рекомендації щодо подальшого вдосконалення виборчого процесу. Цей документ має розглядатися у зв'язку із кінцевим звітом Місії ОБСЄ/БДПЛ зі спостереження за виборами (МСВ) до парламенту 2012 року, який містить більш комплексну оцінку виборчого процесу.

Повторні вибори відбувалися за мажоритарним компонентом змішаної виборчої системи України у п'яти округах. Результати спостереження на парламентських виборах у 2012 році продемонстрували, що змішана система повернула недоліки, які відмічалися під час її застосування у минулому. Законодавча база для проведення повторних виборів загалом не змінилася у порівнянні з 2012 роком, тобто не було запроваджено жодних додаткових заходів задля забезпечення чесності виборчого процесу. З огляду на це, деякі проблеми, які МСВ ОБСЄ/БДПЛ спостерігала у 2012 році, також відмічалися під час повторних виборів, особливо щодо формування виборчих комісій, зловживання адміністративним ресурсом на користь деяких кандидатів, ознак підкупу виборців, а також відсутності прозорості під час підрахунку. Реєстрацію одного кандидата було скасовано після того, як суд встановив недотримання ним вимоги щодо проживання в країні, яку ОБСЄ/БДПЛ раніше рекомендувало переглянути. Втім, у ході повторних виборів також спостерігалися деякі покращення, зокрема, у технічній процедурі реєстрації кандидатів, мирному перебігу передвиборчої агітації, а також відносно спокійному та безпечному процесі визначення підсумків голосування.

Склалося враження, що ЦВК та окружні виборчі комісії (ОВК) добре організували технічні питання проведення виборів. Роботі ОVK певною мірою перешкоджали масові заміни членів дільничних виборчих комісій (ДVK), які, здається, були частково викликані спробами отримати політично заангажовану більшість у відповідних комісіях. Велика кількість кандидатів, зареєстрованих у 94 та 223 округах, також частково пояснювалася спробами вплинути на чесність ДVK.

Виборча кампанія здійснювалася у спокійному оточенні, а обсяги агітаційної діяльності були відносно невеликими. Кандидати мали можливість вільно доносити свої повідомлення до виборців, хоча робилися правдоподібні повідомлення про залякування, підкуп виборців, а також зловживання адміністративним ресурсом. Агітація відбувалася на тлі великомасштабних демонстрацій у Києві, і до цих протестів була прикута переважна увага

¹ Англійський версія цього звіту є єдиним офіційним документом. Українською мовою надається неофіційний переклад.

ЗМІ. Кілька журналістів було побито або затримано під час висвітлення протестів, а в офісах трьох опозиційних видань були проведені обшуки з конфіскацією комп'ютерної техніки.

У день голосування ГВП ОБСЄ/БДПЛ відвідала незначну кількість виборчих дільниць у п'яти округах. Хід голосування на відвіданих дільницях відповідав законодавчим вимогам. Довжина виборчих бюлетенів у 94 та 223 округах ускладнювала для деяких виборців пошук кандидата, за якого вони бажали проголосувати. Експерти Групи спостерігали ознаки можливого підкупу виборців у 94 окрузі. Склалося враження, що списки виборців на звичайних виборчих дільницях були загалом у гарному стані. Відповідно до закону, громадяни у лікарнях та в'язницях в усіх п'яти округах мали право голосувати, навіть якщо вони не були зареєстровані у відповідному окрузі. На деяких з цих спеціальних виборчих дільниць кандидат, що переміг, отримав дуже велику кількість голосів у порівнянні з іншими кандидатами.

Процес підрахунку голосів спостерігався на трьох виборчих дільницях у трьох округах. На двох виборчих дільницях у 132 та 194 окрузі процес отримав позитивну оцінку, але на виборчій дільниці у 223 окрузі підрахунок не був прозорим, а також відмічалися явні порушення закону про вибори. На всіх дільницях, де велося спостереження підрахунку, склалося враження, що голови ДВК не знали правил надання протоколів спостерігачам.

Встановлення підсумків голосування інколи було хаотичним та напруженим у деяких округах, але загалом процес був спокійніший у порівнянні з тим, що було у тих самих округах у 2012 році. Приміщення ОВК були занадто малі, щоб вмістити ту кількість людей, які мали право бути присутніми, але ефективні засоби безпеки перешкоджали зовнішнім порушенням. Попередні результати оприлюднювалися на веб-сайті ЦВК з розбивкою по виборчих дільницях. Результати були оголошені протягом одного тижня після дня голосування.

II. ВСТУП ТА ПОДЯКИ

На запрошення Міністерства закордонних справ України до спостереження на повторних виборах до парламенту 15 грудня Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (ОБСЄ/БДПЛ) 3 грудня відрядило Групу експертів з виборчих питань (ГВП). ГВП ОБСЄ/БДПЛ очолив Джонатан Стоунстріт, а до її складу увійшли сім експертів з виборчих питань з семи країн-учасниць ОБСЄ. ГВП ОБСЄ/БДПЛ у своєму складі не мала довгострокових або короткострокових спостерігачів.

Висновки цього звіту стосуються всіх п'яти округів, де проводилися повторні вибори. ГВП ОБСЄ/БДПЛ звертала увагу на кілька аспектів виборчого процесу, особливо на законодавчу базу, управління виборчим процесом, ЗМІ, а також скарги та звернення. Хоча члени Групи відвідали незначну кількість виборчих дільниць у кожному окрузі та були присутні під час встановлення підсумків голосування у трьох округах, ГВП ОБСЄ/БДПЛ не здійснювала систематичного та комплексного спостереження перебігу подій у день голосування. Оцінки та рекомендації, представлені у цьому звіті, впливають із зобов'язань ОБСЄ щодо демократичних виборів, інших міжнародних стандартів та українського законодавства. Цей звіт має розглядатися у зв'язку з кінцевим звітом Місії ОБСЄ/БДПЛ зі спостереження за

виборами (МСВ) до парламенту 28 жовтня 2012 року, який містить більш комплексний аналіз виборчого процесу.²

ГВП ОБСЄ/БДПЛ висловлює свою подяку Міністерству закордонних справ України за запрошення спостерігати на виборах, а також Центральній виборчій комісії (ЦВК) за співпрацю та забезпечення акредитаційних документів. ОБСЄ/БДПЛ також бажає висловити вдячність іншим державним та місцевим органам влади, політичним партіям та громадянському суспільству за їхню допомогу та співпрацю, а також дипломатичним представництвам країн-учасниць ОБСЄ і міжнародним організаціям за співробітництво під час усього періоду роботи ГВП. ОБСЄ/БДПЛ вдячне Координатору проектів ОБСЄ в Україні за постійну підтримку.

III. ВИБОРЧА СИСТЕМА ТА ПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Однопалатний парламент (Верховна рада), що складається з 450 членів, обирається строком на п'ять років за змішаною виборчою системою. Половина народних депутатів обирається за пропорційною системою із закритими партійними списками у єдиному загальнонаціональному виборчому окрузі з п'ятипроцентним бар'єром; решта 225 депутатів обирається в одномандатних виборчих округах за мажоритарною системою простою більшістю голосів. Змішана виборча система була повернута напередодні парламентських виборів 28 жовтня 2012 року; у 2006 та 2007 роках вибори проводилися за пропорційною системою.

Повторні вибори народних депутатів були організовані у п'яти округах для заповнення мажоритарних місць у парламенті, які залишилися вільними внаслідок скасування результатів виборів у цих округах на парламентських виборах у 2012 році. За результатами виборів 2012 році пропрезидентська Партія регіонів збільшила своє представництво у Верховній раді та отримала більшість за рахунок підтримки кандидатів, обраних як самовисуванці. На час проведення повторних виборів фракція Партії регіонів у парламенті мала 207 членів. Інші великі партії, що були представлені парламентськими фракціями станом на грудень 2013 року, це три партії, які створили Об'єднану опозицію – «Батьківщина» (90 депутатів), Український демократичний альянс за реформи (УДАР, 42 депутати), «Свобода» (36 депутатів) – та Комуністична партія (32 депутати). Кількість позафракційних депутатів, більшість з яких були обрані як самовисуванці, становила 35. Повернення мажоритарного компонента у виборчу систему на виборах 2012 року змінило політичну картину, посиливши більшість Партії регіонів.

Мажоритарний компонент системи також сприяв збільшенню обсягів перешкоджання здійсненню виборчого права, фальшувань та інших порушень виборчого законодавства у 2012 році. У кінцевому звіті МСВ ОБСЄ/БДПЛ щодо парламентських виборів 2012 р. в Україні відмічалось, що «випадки переслідування, залякування та зловживання адміністративним ресурсом спостерігалися у значній кількості виборчих округів» всупереч пунктам 5.4, 7.6, та 7.7 документу Копенгагенської наради. Процес визначення підсумків голосування тривав два тижні та характеризувався серйозними відхиленнями у 25 округах, де здійснювалося спостереження. 5 листопада 2012 року ЦВК прийняла постанову, яка фактично скасувала результати виборів у п'яти мажоритарних округах (94 – Київська область, 132 – Миколаївська область, 194 – Черкаська область, 197 – Черкаська область та

² Усі попередні звіти ОБСЄ/БДПЛ щодо України можна знайти на: www.osce.org/odihr/elections/ukraine.

223 – м. Київ) з підстав «неможливості встановити справжні результати», оскільки вибори не відповідали Конституції та виборчому законодавству. Опозиційні партії заявляли, що протоколи виборчих дільниць з результатами голосування свідчили про те, що насправді кандидати від опозиції перемогли в усіх п'яти округах.

Оскільки закон про вибори не містить чітких положень щодо проведення повторних виборів у такому випадку, повторні вибори у цих округах не можна було провести, поки парламент не створив для них правового підґрунтя. З цієї причини повторні вибори у п'яти округах були організовані майже через рік після виборів 2012 року.³ 5 вересня 2013 року парламент прийняв спеціальний закон про повторні вибори у мажоритарних округах 94, 132, 194, 197, та 223, призначивши повторні вибори на 15 грудня 2013 року.

Слід розглянути можливості для внесення поправок до виборчого законодавства, щоб передбачити можливості для проведення повторних виборів у тих випадках, коли порушення закону могли вплинути на результати, а також передбачити кінцеві терміни, визначивши строки проведення повторних виборів.

Повторні вибори відбувалися на тлі масових протестів, викликаних рішенням українського уряду не підписувати Угоду про асоціацію з Європейським союзом. Кількість учасників демонстрацій збільшилася після спроби міліції застосувати силу для розгону протестувальників на центральній площі Києва вночі 30 листопада 2013 року. Опозиційні партії приєдналися до демонстрації, а Партія регіонів згодом організувала зустрічну демонстрацію. Незважаючи на постійну присутність десятків тисяч демонстрантів, протести були загалом мирними протягом виборчого періоду.

Лідер опозиційної партії «Батьківщина» Юлія Тимошенко продовжує відбувати покарання у в'язниці за результатами судового слухання, яке Парламентська асамблея ОБСЄ та Парламентська асамблея Ради Європи критикували як несправедливе. Юрій Луценко, ще один опозиційний лідер, який перебував у в'язниці на виборах 2012 року, був амністований у квітні 2013 року.

IV. ЗАКОНОДАВЧА БАЗА

Законодавча база, що регулювала ці вибори, складалася з Конституції, Закону «Про вибори народних депутатів України» від 2011 року (далі – закон про вибори), Закону «Про Центральну виборчу комісію» та Закону «Про Державний реєстр виборців» (ДРВ). Також застосовувалися положення інших законів, включаючи Кодекс адміністративного судочинства та Кримінальний кодекс. Крім спеціального закону про проведення повторних виборів у п'яти округах,⁴ законодавство з регулювання повторних виборів залишилося майже незмінним у порівнянні з тим, що застосовувалося під час парламентських виборів у 2012 році.⁵ Інструкції та постанови ЦВК, що доповнювали законодавчу базу у 2012 році, також залишилися чинними. Поправки до виборчого законодавства щодо регулювання парламентських виборів були прийняті парламентом у листопаді 2013 року та підписані

³ Довибори відбулися у 224 окрузі у Севастополі 7 липня 2013 р.

⁴ Закон «Про повторні вибори народних депутатів України в одномандатних виборчих округах № 94, 132, 194, 197, 223» був чинний лише на цих виборах.

⁵ Наприклад, закон, що передбачав використання веб-камер на виборчих дільницях, стосувався лише виборів 2012 року; він не застосовувався на повторних виборах.

Президентом Віктором Януковичем 20 грудня, але вони набудуть чинності лише у лютому 2014 року.

Нові правила щодо цих виборів, запроваджені спеціальним законом про проведення повторних виборів та постановою ЦВК від 3 жовтня 2013 про внесення поправок до деяких підзаконних актів 2012 року, стосувалися скорочених термінів та незначних процедурних змін. Деякі аспекти були покращені у порівнянні з 2012 роком, включаючи право міжнародних спостерігачів отримувати копії протоколів виборчих комісій, а також зміни у системі висування та обрання членів окружних та дільничних виборчих комісій. Втім, на цей процес впливали недоліки, згадані у кінцевому звіті МСВ ОБСЄ/БДПЛ щодо парламентських виборів 2012 року, а також у спільних правових аналізах ОБСЄ/БДПЛ та Європейської комісії Ради Європи за демократію через право (Венеціанська комісія), які не були усунуті на повторних виборах. Зокрема, проблеми стосувалися процесу реєстрації кандидатів, призначення посадових осіб органів, відповідальних за проведення виборів, недостатнього забезпечення дотримання правил передвиборчої агітації та роботи ЗМІ, системи скарг та звернень.

Роль судової гілки влади у процесі обмежена вирішенням виборчих спорів. Внаслідок загальної недовіри до судової системи, а також непослідовності деяких судових рішень багато співрозмовників ГВП ОБСЄ/БДПЛ вважали, що судам бракує незалежності.

V. УПРАВЛІННЯ ВИБОРЧИМ ПРОЦЕСОМ

A. ВИБОРЧІ КОМІСІЇ

Як і вибори до парламенту у 2012 році, повторні вибори у п'яти округах проводили ЦВК, окружні виборчі комісії (ОВК) та дільничні виборчі комісії (ДВК). Після виборів 2012 року у ЦВК змінився Голова. Політичні партії в цілому висловили довіру до технічного аспекту проведення виборів, але опозиційні партії відчували, що загальний рівень довіри до ЦВК був підірваний її рішеннями після дня голосування у 2012 році. Вони висловили занепокоєння щодо майбутнього складу ЦВК, оскільки строк повноважень більшості її членів закінчується у травні 2014 року, а новий закон про ЦВК не містить чіткого визначення складу ЦВК.

Механізм подання кандидатур на посади членів ЦВК має бути переглянутий та конкретизований, а парламент має спробувати досягти ширшої згоди щодо майбутнього складу ЦВК, щоб забезпечити довіру до цієї інституції з боку українських політичних партій та виборців.

П'ять ОВК були створені за поданням партій; п'ять парламентських груп мали гарантоване представництво в ОВК, а решта посад розподілялася шляхом жеребкування серед партій та кандидатів, які брали участь у виборах. На повторних виборах проводилися окремі жеребкування для кожної ОВК. Слід відмітити, що у трьох округах – 132, 194 та 223 – частина членів ОВК вже працювали разом в інших округах у 2012 році: в ОВК 132 чотири члени працювали в ОВК 129; в ОВК 194 п'ять членів працювали в ОВК 222; в ОВК 223 чотири члени працювали в ОВК 94.⁶ Більшість цих членів у 2013 році висунули інші партії, ніж у 2012 р. Неясно, як нібито різні партії могли скоординувати масивне переведення членів ОВК з одного округу до іншого.

⁶ Ці цифри зведені з інформації, оприлюдненої на веб-сайті ЦВК www.cvk.gov.ua/vnd_2012_en/.

ОВК проводили підготовку до виборів за скороченими термінами, хоча створення ДВК у визначений законом строк було проблематичним принаймні в одному окрузі. У кожному окрузі всі ДВК мали членів, висунутих партіями, представленими фракціями у парламенті. Решта членів кожної ДВК обиралася шляхом жеребкування з-поміж кандидатур, поданих кандидатами, які змагалися в окрузі, та партій, що висунули кандидатів, які змагалися в окрузі.

Багато кандидатів та партій, що брали участь у жеребкуванні для призначення членів ДВК, висунули людей, яких пізніше було відкликано. У деяких випадках повідомлялося, що члени ДВК навіть не знали, що їх було висунуто, а імена та особисті дані часто були просто скопійовані з баз даних. Відкликання були такими масовими, що член ОВК 223 повідомив ГВП ОБСЄ/БДПЛ, що деякі ДВК не могли зібрати кворум для першого засідання і підробили підписи деяких відсутніх членів ДВК; ОВК прийняла цю ситуацію, щоб забезпечити продовження виборчого процесу. Робота ОВК також ускладнювалася масивним відкликанням та повторним висунанням членів ДВК, що тривали до дня виборів.

Переведення груп членів ОВК з одного виборчого округу до іншого, висунання «технічних» кандидатів з метою забезпечення участі у жеребкуванні на призначення членів ДВК, а також масштабні відкликання членів ДВК – все це свідчить про те, що процес висунання членів ОВК та ДВК використовувався деякими партіями для маніпуляцій з метою отримання політичної переваги, а також про те, що багато дрібних партій використовуються для отримання додаткового представництва у комісіях. Це обходить мету закону, спрямованого на забезпечення збалансованого політичного представництва у виборчих комісіях, та підриває суспільну довіру до чесності управління виборчими процесами.

Більшість представників партій та кандидатів, з якими зустрічалися експерти ГВП ОБСЄ/БДПЛ, були задоволені проведенням жеребкування для призначення членів ОВК та ДВК. Втім, багато хто висловив розчарування внаслідок великої кількості кандидатів, які, здавалося, були висунуті у першу чергу для участі у жеребкуванні та отриманні місць у ДВК. У разі їхнього призначення такі члени ДВК на практиці замінювалися, а їхнє місце посідали люди, які представляли основних кандидатів.

Слід розглянути можливості для забезпечення більшої стабільності складу ОВК та ДВК, щоб побудувати суспільну довіру до управління виборчим процесом.

В. РЕЄСТРАЦІЯ ВИБОРЦІВ

Процедури підготовки та оновлення списків виборців визначені законом про вибори та законом про ДРВ. Органи ведення ДРВ дотримувалися встановлених законом строків щодо надсилання попередніх та уточнених списків виборців. Загалом до попередніх списків виборців було включено 760 248 виборців у п'яти округах;⁷ уточнені списки виборців, що використовувалися у день голосування, містили відомості про 756 008 виборців, включаючи 11 446 виборців на 44 спеціальних виборчих дільницях.⁸ До адміністративних судів було подано 156 звернень щодо внесення змін до списків виборців.⁹

⁷ Відповідно до інформації, отриманої від ЦВК 9 грудня 2013 р.

⁸ За інформацією ЦВК 18 грудня 2013 р.

⁹ За інформацією ЦВК від 13 грудня 2013 р.

ДВК вчасно надіслали запрошення із зазначенням виборчої дільниці виборця. Громадяни мали можливість перевірити попередні списки виборців та вимагати включення або виправлення їхніх даних. Втім, непослідовний підхід до права виборця перевірити списки виборців, згаданий у кінцевому звіті МСВ у 2012 році, також спостерігався на повторних виборах. На деяких виборчих дільницях виборці могли перевіряти весь список, а на інших їм дозволялося перевіряти лише свої власні дані та відомості членів їхніх сімей.

За рішенням ЦВК 2012 року виборці могли звернутися із проханням про тимчасову зміну виборчої адреси у межах округу, в якому вони були зареєстровані. Виборці не мали права вимагати тимчасової зміни виборчої адреси в іншому окрузі. Однак, як у 2012 році, громадяни в лікарнях та в'язницях у межах округу у день голосування включалися до списку виборців спеціальної виборчої дільниці відповідного закладу, навіть якщо вони були зареєстровані в іншому окрузі. Це створює лазівку, що дозволяє громадянам, які не проживають в окрузі, проголосувати у цьому окрузі, навіть якщо вони перебувають у ньому випадково.

Для забезпечення рівного ставлення та рівності голосування рекомендується, щоб на повторних та додаткових виборах громадяни, які тимчасово перебувають у закладах, включалися до списку виборців відповідної виборчої дільниці тільки якщо їхня виборча адреса зареєстрована у цьому окрузі.

VI. РЕЄСТРАЦІЯ КАНДИДАТІВ

Загалом у п'яти одномандатних округах змагався 151 кандидат: 38 у 94 окрузі, 11 у 132 окрузі, 16 у 194 та 197 окрузі, 70 у 223 окрузі. З них 43 кандидати були висунуті політичними партіями та 108 були самовисуванцями. Лише 22 кандидати – жінки (14,5 відсотки).

Стаття 76 Конституції передбачає, що кандидатом у народні депутати можуть бути громадяни, які мають право голосу, досягли віку мінімум 21 рік та проживають в Україні протягом останніх п'яти років. Також передбачається, що громадяни, які мають судимість за вчинення умисного злочину, не можуть бути обраними, якщо ця судимість не була погашена.

Кандидат може висуватися політичною партією або самостійно. «Батьківщина», УДАР і «Свобода» домовилися, що лише одна з цих партій буде висувати кандидата у визначеному окрузі, і що вони будуть підтримувати кандидатів одна одної. На повторних виборах п'ять опозиційних кандидатів, які балотувалися у 2012 році, були висунуті повторно у відповідних округах (чотири від «Батьківщини» і один від «Свободи»). Партія регіонів не висувала кандидатів, хоча відомі члени партії балотувалися у деяких округах як самовисуванці. Комуністична партія висунула своїх кандидатів в усіх п'яти округах.

Процес реєстрації був інклюзивний, і заявники мали можливість виправляти та доповнювати заяви, навіть якщо не вистачало якоїсь інформації, що є покращенням. З 16 жовтня до 14 листопада ЦВК отримала 268 заяв; 57 з них були відхилені, оскільки заявники не надали всіх документів, необхідних для реєстрації, а один заявник відмовився від участі. Сім відмов були оскаржені у суді, який підтримав рішення ЦВК в усіх інстанціях. До 19 листопада – кінцевий термін остаточної реєстрації кандидатів – ЦВК зареєструвала 210 кандидатів.

Закон про вибори дозволяє кандидатам зніматися з реєстрації у період, що закінчується за дванадцять днів до дня голосування, тобто після кінцевого терміну для висунання членів

ДВК та ОВК.¹⁰ До 2 грудня 58 кандидатів відкликали свої заяви. Співрозмовники експертів ГВП ОБСЄ/БДПЛ стверджували, що більшість з цих кандидатів були зареєстровані лише для того, щоб взяти участь у жеребкуванні для представництва у ДВК. Крім цього, велика кількість кандидатів у 94 та 223 округах і реєстрація кандидатів з однаковими або схожими прізвищами з провідними кандидатами або іншими політичними діячами (так звані «клони») були спробами заплутати виборців.

Реєстрацію шести кандидатів було оскаржено громадянами у суді, який підтримав рішення ЦВК у п'яти випадках.¹¹ Реєстрацію пана Романюка, висунутого «Батьківщиною» у 94 окрузі, було скасовано після того, як Вищий адміністративний суд підтримав рішення Київського апеляційного адміністративного суду, наказавши ЦВК скасувати його реєстрацію.¹² Суд постановив, що ЦВК не перевірила інформацію щодо відповідності Романюка вимозі щодо п'ятирічного терміну проживання в країні.¹³ Різний підхід суду до справ, порушених зі схожих підстав, сприймався багатьма співрозмовниками ГВП ОБСЄ/БДПЛ як заангажований або дискреційний.

ЦВК поінформувала ГВП ОБСЄ/БДПЛ про те, що різні судові рішення щодо цензу осілості під час повторних та попередніх виборів не надають чіткого розуміння застосування відповідної вимоги до кандидатів у послідовний спосіб, і що вона, можливо, буде звертатися до Конституційного суду за роз'ясненням.

З урахуванням розбіжностей у тлумаченні та застосуванні конституційної та правової вимоги щодо п'ятирічного терміну проживання судами ГВП ОБСЄ/БДПЛ нагадує, що ОБСЄ/БДПЛ та Венеціанська комісія констатували, що вимога п'ятирічного терміну проживання для кандидатів на національних виборах не відповідає принципам демократичних виборів відповідно до пункту 7 документа Копенгагенської наради ОБСЄ,¹⁴ пункту 15 Загального коментаря статті 25 Комітету ООН з прав людини та пункту I.1.1.c Кодексу належної практики у виборчих справах Венеціанської комісії.

ГВП ОБСЄ/БДПЛ нагадує давню рекомендацію щодо перегляду вимоги стосовно цензу осілості для кандидатів на загальнонаціональних виборах та приведення її у відповідність із міжнародними зобов'язаннями та належною практикою.

¹⁰ Кінцевий термін висування кандидатів у члени ДВК – 17 днів до дня голосування (27 листопада).

¹¹ Кандидати Булатецький, Поплавський та Радущький (194); Осипенко (94) та Корнацький (132).

¹² У справі Булатецького оскаржувалося дотримання ним вимоги щодо терміну проживання; у справі Корнацького оскаржувалося його громадянство. Обидві скарги були відхилені судом, оскільки вони були подані після закінчення 5-денного терміну, відведеного на оскарження рішень ЦВК. Водночас, у справі Романюка скарга була прийнята, оскільки заявник стверджував, що ЦВК виявила бездіяльність щодо перевірки заяв про невідповідність Романюка вимозі щодо терміну проживання, і що ЦВК, таким чином, порушила положення статті 61.4 Закону про вибори. Суд розглянув справу по суті та наказав ЦВК скасувати його реєстрацію.

¹³ Пан Романюк – один з двох провідних кандидатів на момент скасування результатів виборів у 94 окрузі у 2012 році – покинув Україну у лютому 2013 року, коли проти нього було порушено кримінальну справу.

¹⁴ Пункт 7 документа Копенгагенської наради ОБСЄ 1990 року: «Для того, щоб воля народу слугувала основою влади уряду, країни-учасниці [...] (7.5) поважають право народу намагатися отримати політичні або державні посади особисто або у якості представників політичних партій або організацій без дискримінації».

VII. ПЕРЕДВИБОРЧА АГІТАЦІЯ

Загальна атмосфера передвиборчої агітації була спокійна, агітаційні заходи були відносно немасштабні та затьмарювалися протестами, що відбувалися у Києві. Більшість опозиційних кандидатів вирішили приєднатися до протестувальників, що обмежило їхню агітаційну діяльність. На відміну від 2012 року не повідомлялося про жодні випадки насильства, пов'язані з виборами. Загалом, кандидати мали можливість вільно агітувати та доносити свої повідомлення до виборців. Однак, 9 грудня спеціальні підрозділи міліції здійснили рейд на штаб партії «Батьківщина» та конфіскували сервери. У двох округах опозиційні кандидати заявляли про тиск з боку міліції на працівників виборчих штабів.¹⁵

Кандидати проводили невеликі зустрічі з виборцями та встановлювали палатки для розповсюдження агітаційних матеріалів. Бігборди та плакати можна було побачити в усіх округах, а кандидати здійснювали певну кампанію у місцевих ЗМІ. Розповсюдження агітаційних матеріалів із «чорним піаром» – матеріалів, начебто надрукованих від імені кандидата але з негативною або неправдивою інформацією про кандидата – знову виявилось відносно поширеним явищем.

Не було здійснено значних зусиль у напрямку розслідування або припинення порушень законодавства, включаючи численні твердження про підкуп виборців, деякі випадки зловживання адміністративним ресурсом та тиску на державних службовців. Це вплинуло на справедливість агітаційної кампанії. Громадські організації спостерігачів ОПОРА та Комітет виборців України (КВУ) оприлюднювали звіти про виявлені випадки підкупу виборців у ході виборчої агітації у 194 та 233 округах. ОПОРА повідомила ГВП ОБСЄ/БДПЛ, що вона передала відео-докази підкупу виборців у цих округах офіційним органам.

Достовірні повідомлення про поодинокі випадки зловживання адміністративним ресурсом були отримані від ОПОРИ та КВУ в 94 та 132 округах, де місцеві посадовці висувалися кандидатами, особливо це стосувалося участі представників органів влади в агітаційних заходах. ГВП ОБСЄ/БДПЛ стало відомо, що у 94 окрузі принаймні одна місцева газета – «Дніпровський проспект» м. Укранка – регулярно писала про п. Бадаєва, представника Партії регіонів в облраді, без забезпечення рівного висвітлення інших кандидатів. Веб-сайт Васильківської районної державної адміністрації у 94 окрузі також розміщав інформацію у рамках передвиборчої кампанії цього кандидата. В 132 окрузі 9 грудня кандидат (місцевий губернатор, який пішов у відпустку на період виборів) провів зустріч із виборцями, на якій директор сільської школи попросив бути присутніми вчителів. Державний службовець у тому ж окрузі повідомив експертам ГВП ОБСЄ/БДПЛ, що голова міської адміністрації змушував його звільнитися внаслідок підтримки членами сім'ї опозиційного кандидата. Такі випадки вказують на те, що місцеві адміністрації часто не могли залишатися неупередженими під час виборчого процесу, як вимагає закон.

Слід вжити заходів проти кандидатів та посадових осіб, які порушують правила щодо зловживання адміністративним ресурсом. Такі зловживання можуть каратися адміністративними санкціями для винних посадовців та фінансовими санкціями для виборчого фонду кандидатів.

¹⁵ В ОВК 197 експертам ГВП ОБСЄ/БДПЛ надали відеоматеріали із заявою про те, що вони свідчать про залякування працівників виборчого штабу міліціонерами від імені опозиційного кандидата. В ОВК 132 опозиційний кандидат заявив про тиск з боку міліції на працівників його компанії.

VIII. ЗМІ

A. УМОВИ РОБОТИ ЗМІ

Незважаючи на широкий спектр засобів масової інформації, що працюють в Україні,¹⁶ брак незалежності медійної системи від політичних або корпоративних інтересів, а також зростаюча концентрація власності у кількох медіа-холдингах сприяють політичній поляризації повідомлень у ЗМІ. Державна Національна телерадіокомпанія, до якої належать регіональні та муніципальні канали, поки що не перетворена на громадського мовника і тому залишається під впливом уряду. Телебачення залишається основним джерелом інформації для громадян, але медіа-дослідження демонструє, що Інтернет посилює свою присутність та пропонує широке коло поглядів.¹⁷

З початку демонстрацій у Києві ЗМІ переважно зосереджувалися на протестах та реакції уряду, і висвітлення передвиборчої кампанії у новинах було досить обмеженим. Водночас, передвиборчі програми транслювалися державними місцевими телеканалами. У Черкаській області, наприклад, експерти ГВП ОБСЄ/БДПЛ відмітили, що 17 кандидатів взяли участь у телепрограмі для представлення своєї платформи. Ознаки прихованої політичної реклами, замаскованої як новини, помічені під час попередніх виборів, також повідомлялися ГВП ОБСЄ/БДПЛ.

Багато співрозмовників ОБСЄ/БДПЛ висловлювали занепокоєння рівнем насильства та залякування журналістів у 2013 році. Відповідно до зобов'язань ОБСЄ, країни-учасниці ОБСЄ мають засуджувати напади проти свободи слова, визначити засоби захисту та забезпечити притягнення до відповідальності винних у цих нападах, а також створити умови для незалежного, прискороного та ефективного розслідування таких нападів.¹⁸

У період з 29 листопада до 1 грудня до прибуття ГВП ОБСЄ/БДПЛ понад 50 українських та міжнародних журналістів зазнали фізичних нападів та тілесних ушкоджень під час висвітлення громадських протестів у Києві. 2 грудня Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ висловила занепокоєння масштабами насильства проти журналістів.¹⁹ Спільна заява 40 українських та міжнародних спостережних організацій ЗМІ також засудила напади на працівників ЗМІ під час масових демонстрацій у Києві.²⁰ Деякі журналісти були затримані

¹⁶ За офіційними даними Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, існує 30 телеканалів та 15 радіостанцій з ліцензією на загальнонаціональне мовлення, 76 місцевих телеканалів та 57 місцевих радіостанцій. «Звіт Національної ради з питань телебачення і радіомовлення 2012 р.», розміщений на: <http://nrada.gov.ua/userfiles/file/2013/Zvitna%20informacia/zvit2012.pdf>.

¹⁷ За даними дослідження від 19 лютого 2013 року, поведеного Інтерн'юз, телебачення є найбільш популярним джерелом інформації для 87 відсотків українців. Інтернет слугує додатковим джерелом для 42 відсотків, а друковані ЗМІ – для 40 відсотків, www.umedia.kiev.ua/english/media-research/444-internews-survey-reveals-the-internet-is-a-key-source-of-news-for-nearly-half-of-ukrainians.html#.Uqq5MZqIrIU.

¹⁸ Як зазначається у Підсумковому документі Будапештського саміту 1994 р. та у Спільних деклараціях Спеціального доповідача ООН з питань свободи думки і слова, Представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ та Спеціального доповідача Організації американських держав (ОАД) з питань свободи слова 2000, 2002, 2006, 2009, 2010 та 2012 рр.

¹⁹ Див. Заяву «Представник ОБСЄ висловлює занепокоєння масштабами насильства проти журналістів», www.osce.org/fom/109108.

²⁰ «Всесвітнє засудження брутальних нападів на більш ніж 50 журналістів в Україні», www.ifex.org/ukraine/2013/12/10/attacks_condemned/.

начебто з приводу участі у заворушеннях.²¹ 9 грудня у трьох опозиційних засобах масової інформації, розташованих у Києві,²² відбувся рейд спецпідрозділів міліції з вилученням комп'ютерної техніки без надання пояснень.

Компетентні органи повинні вжити всіх необхідних заходів для захисту журналістів та засобів масової інформації від нападів, а також забезпечити належне розслідування злочинів, скоєних проти них.

В. ПРАВОВЕ ПОЛЕ ЩОДО ЗМІ

Законодавство щодо ЗМІ стосовно повторних виборів залишилося незмінним у порівнянні з парламентськими виборами 2012 року. Конституція передбачає свободу слова без цензури. Закони щодо ЗМІ загалом забезпечують надійну базу для свободи медіа, хоча співрозмовники ГВП ОБСЄ/БДПІЛ підіймали питання відсутності уніфікованого виконання.²³

Закон про вибори передбачає, що висвітлення діяльності кандидатів засобами масової інформації має бути рівним та неупередженим, а виборцям має надаватися різностороння, об'єктивна та неупереджена інформація. За законом, державні електронні та друковані ЗМІ мають надавати всім кандидатам безкоштовний ефірний час. ЦВК розпорядилася виділити 20 хвилин кожному кандидату на державних телерадіоканалах, а також опублікувати виборчі програми у державних друкованих ЗМІ.²⁴ Незважаючи на це, ГВП ОБСЄ/БДПІЛ отримала інформацію, що кілька кандидатів не скористалися цією пропозицією, що викликало сумніви у дійсності їхньої зацікавленості у змаганні на цих виборах. Надання платного ефірного часу дозволяється на основі рівних можливостей без обмежень обсягів часу.

Закон про вибори не визначає чітко, який орган відповідає за нагляд за діяльністю ЗМІ під час виборів. Станом на час підготовки цього звіту Національна рада з питань телебачення радіомовлення – наглядовий орган ЗМІ – не оприлюднювала звітів про висвітлення виборів у ЗМІ. Ефективний медіа-моніторинг та механізм гарантування кандидатам оперативного реагування у разі порушень не був запроваджений. Однак, політичні партії та кандидати не подавали скарг щодо висвітлення у ЗМІ до ЦВК або Національної ради з питань телебачення і радіомовлення.

Закон про вибори має визначити орган, відповідальний за нагляд висвітлення виборів у ЗМІ, із зазначенням завдань та обов'язків, а також забезпечити ефективне та вчасне вжиття заходів у разі порушень.

²¹ 10 грудня Олег Панас, львівський фотограф, був засуджений до двох місяців позбавлення волі Печерським районним судом м. Києва за обвинуваченням в участі у заворушеннях. За схожим обвинуваченням 10 грудня грузинським журналістам телеканалу «Табула» був вручений наказ залишити країну протягом трьох днів.

²² Газета «Вечерние вести», інтернет-телеканал *INTV* та веб-сайт *cenzor.net*.

²³ Діяльність ЗМІ у цілому регулюється законом «Про інформацію», законом «Про доступ до публічної інформації», законом «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», законом «Про телебачення і радіомовлення», законом «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», законом «Про друковані ЗМІ» та законом «Про інформаційні агентства».

²⁴ Рішенням ЦВК № 361 від 26 листопада 2013 року був затверджений розклад ефірного часу кандидатів.

ІХ. СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИБОРАМИ

Закон про вибори дозволяє громадянам та міжнародним спостерігачам здійснювати спостереження під час усього виборчого процесу. НУО, участь яких у виборчому процесі та спостереженні передбачена їхніми статутами, і які були зареєстровані ЦВК, можуть висувати громадських спостерігачів, що мають отримати акредитацію від ОВК. Крім цього, кожен кандидат в одномандатних виборчих округах має право призначати довірених осіб та спостерігачів, які представляють кандидата та спостерігають за виборчим процесом.

Акредитація спостерігачів була інклюзивною. На повторних виборах ОВК акредитували 2962 громадських спостерігачів від 14 українських НУО. ЦВК акредитувала 385 міжнародних спостерігачів. Кандидати у п'яти одномандатних виборчих округах висунули 249 довірених осіб та 6 145 спостерігачів для присутності на виборчих дільницях у день голосування.

Найбільші громадські організації зі спостереження – Громадянська мережа ОПОРА та КВУ – здійснювали довгострокове спостереження та надіслали понад 1 000 короткострокових спостерігачів у день голосування. ОПОРА проводила паралельний підрахунок голосів (ППГ) у трьох з п'яти виборчих округів.²⁵ ППГ загалом співпадав з офіційними результатами. КВУ крім цього брав участь у навчанні для ДВК та підвищенні рівня обізнаності виборців про виборчий процес, захист таємниці голосування та попередження підкупу виборців.

Спеціальний закон про призначення повторних виборів у п'яти округах надав право всім спостерігачам отримувати копії всіх протоколів. Це був бажаний крок до підвищення прозорості процесу та врахування рекомендацій кінцевого звіту ОБСЄ/БДПЛ щодо парламентських виборів 2012 року. На практиці надання копій протоколів з результатами всім спостерігачам не завжди мало місце (див. «День голосування»).

Х. ДЕНЬ ГОЛОСУВАННЯ

А. ГОЛОСУВАННЯ

У день голосування ГВП ОБСЄ/БДПЛ відвідала 27 виборчих дільниць у п'яти округах (з усіх 649 виборчих дільниць) під час процесу голосування, а також експерти були присутні на трьох дільницях під час підрахунку голосів. Така обмежена вибірка не є статистично репрезентативною та не дозволяє зробити повноцінну оцінку процесу голосування у день виборів.

Здебільшого голосування на відвіданих дільницях відбувалося відповідно до закону про вибори. Голови ДВК повідомляли, що всі необхідні матеріали були отримані у більшості випадків.²⁶ Списки виборців здавалися точними на більшості відвіданих виборчих дільниць, оскільки було отримано небагато повідомлень про ненадання виборцям можливості проголосувати. На всіх звичайних виборчих дільницях відмічена численна присутність місцевих спостерігачів, як від кандидатів, так і від груп громадянського суспільства. Водночас, всередині та навколо приміщень виборчих дільниць інколи помічалися групи

²⁵ Результати ППГ базувалися на даних, зібраних на 100% виборчих дільниць у 132, 194 та 223 округах, та були опубліковані 19 грудня <http://oporaua.org/en/news/4376-pidsumky-golosuvannja>.

²⁶ Скриньки для бюлетенів були запечатані саморобними печатками на одній ДВК у 194 окрузі. Голова ДВК заявив, що було надано недостатньо печаток.

людей, які, вочевидь, представляли партії або кандидатів. Один голова ДВК у 94 окрузі повідомив експертам, що така група його залякувала.

У 94 та 223 округах виборчі бюлетені були дуже довгими, щоб розмістити велику кількість кандидатів та супроводжувальну біографічну інформацію.²⁷ ДВК у цих округах повідомляли, що виборцям часто було складно знайти у бюлетені кандидата, якого вони підтримували. Багато виборців у цих округах складали бюлетені у спосіб, що не забезпечував таємниці голосування, а члени ДВК загалом не інструктували виборців, як складати бюлетені. В обох округах члени ДВК та представники кандидатів на деяких виборчих дільницях дивилися на бюлетені, коли їх опускали до прозорих скриньок. На одній виборчій дільниці у 94 окрузі представники кандидата фотографували заповнені бюлетені, а також було помічено фотографування бюлетеня виборцем. Обидві випадки свідчать про можливий підкуп виборців.

Також були відвідані дві спеціальні виборчі дільниці – обидві у лікарнях у 194 окрузі. В одному випадку пацієнтів приводили для голосування групами по 25, і деякі йшли, не проголосувавши, бо не могли чекати, поки члени ДВК працюють з виборцями попереду них. Один пацієнт у цій лікарні подав скаргу проти ДВК із твердженням про підкуп виборців, організований працівниками лікарні на користь одного з кандидатів. На іншій виборчій дільниці ГВП ОБСЄ/БДППЛ помітила, що чотирьом пацієнтам було відмовлено у можливості проголосувати, оскільки їх не було внесено до списку виборців.²⁸

В. ПІДРАХУНОК

Підрахунок відбувався коректно, хоча й з незначними процедурними помилками, на двох виборчих дільницях, відвіданих у 132 та 194 округах. На виборчій дільниці у 223 окрузі, де здійснювалося спостереження за ходом підрахунку, однак, процес не був прозорим, а також були порушення закону про вибори. Рішенням ДВК спостерігачі мали триматися на відстані від столу, де відбувався підрахунок, і тому не мали можливості побачити зміст бюлетенів. Голова комісії не демонструвала кожен бюлетень іншим членам ДВК, як вимагає закон. Коли деякі члени ДВК попросили перерахувати бюлетені після розкладання, голова ДВК поставила це прохання на голосування і згоду не було надано, незважаючи на законодавчу вимогу, що передбачає проведення перерахунку на вимогу будь-якого члена ДВК.

На всіх трьох виборчих дільницях, де здійснювалося спостереження за підрахунком голосів, голови ДВК, здавалося, не знали правил щодо вивішування протоколів з результатами для ознайомлення та надання протоколів членам ДВК та спостерігачам. В усіх випадках ДВК спочатку відмовлялися надати протоколи спостерігачам і надавали їх лише після заперечень з боку деяких спостерігачів. ДВК у 132 та 194 округах не вивісили протоколи для ознайомлення.

С. ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСУМКІВ ГОЛОСУВАННЯ ТА ОГОЛОШЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

ГВП ОБСЄ/БДППЛ відстежувала процес визначення підсумків голосування у 132, 194, 197 та 223 округах. Незважаючи на натовп перед деякими ОВК, присутність великої кількості працівників міліції дозволила уникнути втручання ззовні. Хоча приміщення ОВК були замалі,

²⁷ Бюлетень у 223 окрузі мав довжину понад один метр.

²⁸ ДВК повідомила, що лікарня не надала уточненого списку виборців. Під час візиту до ДВК напередодні дня голосування ДВК була закрита, вочевидь, внаслідок браку місця, і пацієнти не могли ознайомитися зі списком виборців.

щоб вмістити велику кількість членів ДВК, спостерігачів, кандидатів та ЗМІ, процес був загалом впорядкований, а матеріали належним чином охоронялися. Обробка результатів у 132 окрузі була оцінена як дещо хаотична, з втручанням спостерігачів та явною напругою серед членів ОВК.

ОВК мають бути забезпечені прийнятними приміщеннями для отримання виборчих матеріалів від ДВК та обробки протоколів з результатами.

Значним покращенням є те, що імена кандидатів у протоколах були надруковані заздалегідь, що зберегло час та усунуло одне джерело помилок при складанні протоколів ДВК. Втім, багато ДВК були змушені виправляти протоколи внаслідок технічних помилок. У 194 окрузі член ОВК заявив, що голови трьох ДВК виправляли протоколи в ОВК, не повертаючись до виборчої дільниці, як вимагає закон.

Як у 2012 році, кімната у кожній ОВК, де результати вносилися до комп'ютерної системи для передачі до ЦВК, була закрита для всіх спостерігачів та ЗМІ.

З метою підвищення прозорості ЦВК може розглянути заходи, які б дозволили всім спостерігачам та ЗМІ відстежувати процес внесення результатів до комп'ютерної системи.

Попередні результати розміщувалися на веб-сайті ЦВК по мірі їх надходження від ОВК з розбивкою по виборчих дільницях. ЦВК також забезпечила переклад веб-сайту англійською мовою для полегшення доступу до результатів для міжнародних спостерігачів. Результати були доопрацьовані по всіх округах до 26 грудня.

Результати голосування у чотирьох в'язницях у трьох округах продемонстрували аномальні результати. У цих закладах диспропорційно високий відсоток в'язнів голосував за кандидата, який зрештою переміг у відповідному окрузі.²⁹ Такі самі нерівномірні результати були оголошені кількома ДВК, розташованими у лікарнях у п'яти округах. Хоча такі результати не доводять фактів примушення або фальшування, виникає питання щодо чесності голосування у цих закладах, оскільки пацієнти та в'язні можуть бути особливо чутливими з точки зору тиску або підкупу. Це особливо важливо в одномандатних округах, коли кілька голосів можуть змінити результати виборів.

Слід розглянути можливості для забезпечення чесності голосування серед в'язнів та пацієнтів медичних закладів.

XI. СКАРГИ ТА ЗВЕРНЕННЯ

Право на задоволення претензій надається всім учасникам; кандидати, довірені особи, політичні партії, спостерігачі та особи, відповідальні за організацію та проведення виборів, можуть подати скаргу до виборчої комісії та до суду. Хоча закон однозначно передбачає

²⁹ У 132 окрузі кандидат Круглов отримав 812 голоси (82 відсотків всіх голосів) на ДВК 480027, де його основний опонент Корнацький набрав 54 голоси (5 відсотків). У 194 окрузі кандидат Поплавський отримав 412 голосів (77 відсотків) на ДВК 000001, а кандидат Булатецький – 24 голоси (4 відсотки); у тому самому окрузі Поплавський набрав 1121 голос (93 відсотки) на ДВК 711029, а Булатецький – 30 голосів (2 відсотки). У 223 окрузі кандидат Пилипишин отримав 1227 голосів (63 відсотки) на ДВК 000002, де його основний опонент Левченко набрав 189 голосів (9 відсотків).

перевагу судів над виборчими комісіями, суди нижчого рівня та виборчі комісії кожного з трьох рівнів уповноважені приймати та розглядати адміністративні заяви у якості першої інстанції, що надає заявникам можливість подати одну й ту саму скаргу до кількох органів.

Рішення, прийняті виборчими комісіями нижчого рівня, можуть бути оскаржені у виборчій комісії вищого рівня або у суді. Рішення ЦВК можуть бути оскаржені у Київському апеляційному адміністративному суді, який також виконує роль суду другої інстанції для судів нижчого рівня. Вищий адміністративний суд розглядає апеляційні звернення щодо рішень Київського апеляційного адміністративного суду, а також має виключну юрисдикцію щодо клопотань стосовно результатів виборів. У разі вчинення кримінального порушення скарга подається до правоохоронних органів. Закон про вибори, закон про адміністративне провадження та Кримінальний кодекс регулюють різні аспекти процесу розв'язання виборчих спорів, що з урахуванням низки різних органів, до яких можуть подаватися скарги, занадто ускладнює весь процес. Спроможність системи щодо вирішення виборчих питань та ефективність механізму розгляду скарг також ставляться під сумнів внаслідок відсутності інструментів забезпечення дотримання правил, явної непослідовності деяких судових рішень,³⁰ а також загальної недовіри до судової гілки влади, висловленої багатьма зацікавленими сторонами, з якими зустрічалися експерти ГВП ОБСЄ/БДПЛ.

Протягом усього виборчого періоду було подано відносно невелику кількість скарг. До дня голосування ЦВК отримала 26 скарг, включаючи 17 заяв про порушення правил передвиборчої агітації та одну скаргу щодо підкупу виборців. Скарга щодо підкупу виборців була направлена до міліції, яка надала відповідь, що підстав для порушення справи не виявлено. ЦВК не може застосовувати санкції за порушення під час передвиборчої агітації, вона лише виносить попередження, і лише після того, як суд встановить факт порушення закону. Протягом періоду передвиборчої агітації ЦВК не виносила жодних попереджень. ЦВК отримала лише одну скаргу щодо порушень у день голосування, подану довіреною особою кандидата проти виборчої комісії у 132 окрузі.

До Київського апеляційного адміністративного суду загалом було подано 23 скарги на рішення, дії чи бездіяльність ЦВК. Всі рішення ЦВК, крім одного, були підтримані в усіх інстанціях (справа щодо відповідності кандидатури Романюка вимогам). Дев'ятнадцять рішень Київського апеляційного адміністративного суду стосовно реєстрації кандидатів були оскаржені у Вищому адміністративному суді, який підтримав усі рішення.

ХІІ. РЕКОМЕНДАЦІЇ

Наступні рекомендації пропонуються для розгляду органами влади, політичними партіями та громадянським суспільством України у рамках подальшої підтримки їхніх зусиль у проведенні виборів у повній відповідності до зобов'язань ОБСЄ та інших стандартів демократичних виборів. Ці рекомендації базуються на оцінках, зроблених під час повторних виборів, та не є вичерпними. Вони мають розглядатися у зв'язку з минулими рекомендаціями, особливо включеними до кінцевого звіту МСВ ОБСЄ/БДПЛ щодо парламентських виборів 2012 року. ОБСЄ/БДПЛ висловлює свою готовність допомагати органам влади в Україні продовжувати вдосконалення виборчого процесу та виконувати рекомендації, що містяться у цьому та попередніх звітах.

³⁰ Див. розділ «Реєстрація кандидатів»

А. ПРІОРИТЕТНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. ГВП ОБСЄ/БДПП нагадує давню рекомендацію щодо перегляду вимоги стосовно цензу осілості для кандидатів на загальнонаціональних виборах та приведення її у відповідність із міжнародними зобов'язаннями та належною практикою.
2. Механізм подання кандидатур на посади членів ЦВК має бути переглянутий та конкретизований, а парламент має спробувати досягти ширшої згоди щодо майбутнього складу ЦВК, щоб забезпечити довіру до цієї інституції з боку український політичних партій та виборців.
3. Слід вжити заходів проти кандидатів та посадових осіб, які порушують правила щодо зловживання адміністративним ресурсом. Такі зловживання можуть каратися адміністративними санкціями для винних посадовців та фінансовими санкціями для виборчого фонду кандидатів.
4. Закон про вибори має визначити орган, відповідальний за нагляд висвітлення виборів у ЗМІ, із зазначенням завдань та обов'язків, а також забезпечити ефективне та вчасне вжиття заходів у разі порушень.

В. ІНШІ РЕКОМЕНДАЦІЇ**Законодавча база**

5. Слід розглянути можливості для внесення поправок до виборчого законодавства, щоб передбачити можливості для проведення повторних виборів у тих випадках, коли порушення закону могли вплинути на результати, а також передбачити кінцеві терміни, визначивши строки проведення повторних виборів.
6. Слід розглянути можливості для забезпечення чесності голосування серед в'язнів та пацієнтів медичних закладів.

Управління виборчим процесом

7. ОВК мають бути забезпечені прийнятними приміщеннями для отримання виборчих матеріалів від ДВК та обробки протоколів з результатами.
8. З метою підвищення прозорості ЦВК може розглянути заходи, які б дозволили всім спостерігачам та ЗМІ відстежувати процес внесення результатів до комп'ютерної системи.
9. Слід розглянути можливості для забезпечення більшої стабільності складу ОВК та ДВК, щоб побудувати суспільну довіру до управління виборчим процесом.

Реєстрація виборців

10. Для забезпечення рівного ставлення та рівності голосування рекомендується, щоб на повторних та додаткових виборах громадяни, які тимчасово перебувають у закладах, включалися до списку виборців відповідної виборчої ділянки тільки якщо їхня виборча адреса зареєстрована у цьому окрузі.

ЗМІ

11. Компетентні органи повинні вжити всіх необхідних заходів для захисту журналістів та засобів масової інформації від нападів, а також забезпечити належне розслідування злочинів, скоєних проти них.

ДОДАТОК: ОСТАТОЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Нижче наводиться скорочений перелік результатів голосування за трьох провідних кандидатів у кожному з п'яти округів. Всі результати можна знайти на веб-сайті ЦВК www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp039e?PT001F01=903.

94 округ(Київська область)	Відсоток	Кількість голосів
Бадаєв Руслан, самовисування	58,25	53 363
Лозовой Андрій, Радикальна партія Олега Ляшка	21,91	20 080
Кармазін Юрій, самовисування	15,28	14 000
Інші кандидати	4,55	4 167
132 округ (Миколаївська область)		
Круглов Микола, самовисування	47,85	32 947
Корнацький Аркадій, Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»	45,31	31 198
Романюк Анатолій, Комуністична партія України	3,10	2 140
Інші кандидати	3,71	2 557
194 округ (Черкаси)		
Поплавський Михайло, самовисування	53,54	37 331
Булатецький Микола, Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»	35,87	25 014
Радущий Олександр, самовисування	2,77	1 936
Інші кандидати	7,80	5 437
197 округ (Черкаська область)		
Даценко Леонід, Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»	63,51	33 372
Червонописський Сергій, самовисування	23,30	12 243
Роєнко Віктор, Комуністична партія України	3,01	1 584
Інші кандидати	10,16	5 340
223 округ (Київ)		
Пилипишин Віктор, самовисування	44,89	34 684
Левченко Юрій, партія «Свобода»	40,58	31 358
Монтян Тетяна, самовисування	3,29	2 543
Інші кандидати	11,23	8 679

ПРО ОБСЄ/БДПЛ

Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (ОБСЄ/БДПЛ) є основним органом ОБСЄ, що допомагає країнам-учасникам «забезпечувати цілковиту повагу до прав людини і основоположних свобод, дотримуватися верховенства права, поширювати принципи демократії та (...) розбудовувати, посилювати та захищати демократичні інституції і підтримувати толерантність у суспільстві» (Документ Гельсінського саміту 1992 р.). Це називають людським виміром ОБСЄ.

ОБСЄ/БДПЛ знаходиться у Варшаві (Польща) і було засноване як Бюро вільних виборів рішенням Паризького саміту 1990 року. Бюро розпочало свою діяльність у травні 1991 року. Через рік назву Бюро було змінено, щоб вона відображала розширення повноважень та включала у себе права людини та демократизацію. Сьогодні його штат налічує 130 працівників.

ОБСЄ/БДПЛ є провідною європейською агенцією у сфері **спостереження за виборами**. Кожного року воно координує та організує розміщення тисяч спостерігачів з метою оцінки проведення виборів у регіоні ОБСЄ відповідно до Зобов'язань ОБСЄ, інших Міжнародних стандартів демократичних виборів та національного законодавства. Його унікальна методологія пропонує глибоке бачення виборчого процесу в цілому. У рамках проектів допомоги ОБСЄ/БДПЛ надає підтримку країнам-учасникам для покращення їхніх виборчих систем.

Бюро у напрямку **демократизації** здійснює роботу у наступних напрямках: верховенство права, законодавча підтримка, демократичне управління, міграція та свобода пересування, гендерна рівність. Кожного року ОБСЄ/БДПЛ реалізовує низку цільових програм допомоги для розвитку демократичних структур.

ОБСЄ/БДПЛ також сприяє країнам-учасникам у виконанні їхніх зобов'язань з підтримки та захисту **прав людини** і основоположних свобод відповідно до зобов'язань у рамках людського виміру ОБСЄ. Це досягається за рахунок роботи з різноманітними партнерами задля посилення співробітництва, розбудови спроможності та надання експертної допомоги з тематичних напрямків, до яких належать права людини та боротьба з тероризмом, посилення захисту прав осіб, які стали жертвами торгівлі людьми, освіта та навчання з прав людини, моніторинг та звітування з прав людини, а також права та безпека жінок.

У сфері **толерантності та недискримінації** ОБСЄ/БДПЛ надає підтримку країнам-учасникам у посиленні їхньої реакції на злочини ненависті та випадки расизму, ксенофобії, антисемітизму та інші форми у наступних напрямках: законодавство; навчання для правоохоронних органів; моніторинг, звітування та відстеження реакції на злочини та випадки, викликані ненавистю; а також освітні заходи, спрямовані на покращення толерантності, поваги та взаєморозуміння.

ОБСЄ/БДПЛ надає консультації країнам-учасникам щодо їхньої політики стосовно **рома і сінті**. Воно посилює розвиток спроможності та створення мереж громад рома та сінті, а також заохочує участь представників рома та сінті в органах, відповідальних за розробку політики.

Всі ініціативи БДПЛ виконуються у тісній координації та співпраці з країнами-учасниками ОБСЄ, органами та регіональними представництвами ОБСЄ, іншими міжнародними організаціями.

Додаткову інформацію можна знайти на веб-сайті БДПЛ (www.osce.org/odihr).